

SPOLOČENSKÁ HODNOTA VLASTNÉHO MENA

Kľúčové slová: vlastné meno, onomastika, spoločnosť, kultúrne a spoločenské vzťahy

Onomastika sa prirodzene vníma ako integrálna jazykovedná disciplína, ktorá veľmi úzko súvisí s geografiou, históriou, archeológiou, sociológiou a demografiou, etnografiou a ďalšími vedami. Vlastné meno, integrujúce v sebe špecifickú jazykovú aj mimojazykovú stránku či charakteristiku, treba zavše chápať aj ako psycholingvistický a sociolingvistický prvok, ktorého vznik a fungovanie sú viazané na istý onymický priestor, ale aj na jeho používateľov. V tomto príspevku sa pokúsime bližšie predstaviť niektoré okolnosti, ktoré vplyvávajú na kultúrnu a spoločenskú hodnotu vlastného mena z diachrónneho, resp. vývinového aspektu. Tento pohľad pokladáme za prirodzený a náležitý, pretože kultúrna hodnota vo všeobecnosti vzniká ako v kolektíve overený a všeobecne prijímaný výsledok životného myslenia, poznania a cítenia jeho členov. Dôležitým aspektom je tu pritom procesualita, keď si spoločenstvo uvedomuje určitú osobitosť, špecifickosť, individuálnosť a neprenosnosť takéhoto javu a potvrdzuje ju istým vyznávaním tejto hodnoty — jej rešpektovaním, fixovaním, resp. uchovávaním a poukazovaním na svoju spätosť s ňou, čo je základ utvárania si vzťahu k určitej duchovnej realii, ktorá postupne nadobúda kvality kultúrnej, resp. v širšom zmysle spoločenskej hodnoty. Tejto problematike sa v ostatnom čase začína venovať systematickejšia pozornosť a uvažuje sa aj o formách ochrany vlastných mien ako kultúrneho dedičstva (porov. napr. úvodné state v kolektívnej monografii „Toponyma: kulturní dědictví a paměť míst“, Ostrava 2016).

Takýto proces prehodnocovania slova ako bežnej pomenovacej jednotky na kultúrnu, resp. spoločenskú hodnotu, dobre vnímame v prípade vlastných mien a ich používania v spoločenskej komunikácii. Kultúrnu, resp. spoločenskú hodnotu vnímame ako výslednicu historickej skúsenosti našich predkov s objektmi, ktoré pomenúvajú alebo pomenúvali, optiky nazerania na tento objekt, myslenia ľudí, ich jazykových kompetencií i spôsobu fungovania vlastných mien v societe, čo nachádza odraz aj v súčasnom používaní vlastných mien a v súčasnom vzťahu spoločenstva k nim. Vlastné mená sa potom prirodzene vnímajú ako

súčasť tradície, kultúrneho, ale aj ľudsky univerzálnejšieho dedičstva a sú tak osobitým antropologickým fenoménom, akousi spojnicou vedúcou nepriech mnohými generáciami k súčasníkovi, žijúcimi na tom istom mieste. Osobitne si tento vzťah uvedomujeme v menších a fixovanejších spoločnostiach — v mikroregiónoch, zosobňujúcich životný priestor a skúsenosť človeka s ním a skúsenosť jeho rodu.

V istom zmysle to potvrdzuje aj lingvistický pohľad na propriálnu oblasť jazyka. Z povahy onymie ako systému jazykových znakov *sui generis* vychodí, že vlastné meno poskytuje informácie o onymickom objekte svojou formou, na zreteľ však musíme brať aj susedstvo významovo blízkych názvov, takisto poznatky z archeologických, geografických a iných výskumov, ktoré sú dôležité aj v procese verifikácie interpretácie starej sémantickej stránky menného základu. Dôležité je tak adekvátne rekonštruovať obsah slov získaných z historickej toponymie. V onomastických výskumoch má preto nezastupiteľné miesto onymicko-lexikálna komparácia, či už na pozadí porovnávania onymickej lexiky s lexikou jazyka, ktorého prostriedkami bolo skúmané vlastné meno utvorené, alebo identifikovanie lexikálnych paralel (berúc pritom do úvahy poznatky z vývinu jazyka v starších fázach vývinu) v príbuzných, najmä slovanských jazykoch.

Pri interpretácii vlastného mena ako jedinečnej entity nahliadame naň zároveň ako na jedinečnú jednotku jestvujúcu v relatívne uzavretých geografických, etnických, historických, jazykových (nárečových) a sociálnych celkoch — prirodzených regiónoch. Takýto komplexný pohľad na onymiu v prirodzenom regióne či mikroregióne, relatívne uzavretom a ucelenom systéme so svojimi historicky podmienenými vnútornými vzťahmi a súvislosťami, sa prirodzene začína uplatňovať vo viacerých onomastických prácach či výskumoch. Doterajšie onomastické výskumy pristupujú k toponymám najčastejšie z typologického a etymologického hľadiska. Komplexnejšie koncipované práce pritom do istej miery nahrádzajú štúdie a ojedinele aj ucelené monografie Jána Stanislava (1999, 2004), Branislava Varsika (1984), Rudolfa Krajčoviča (2005), Milana Majtána (1996), Jaromíra Krška (2001) a pod.

Interpretácia vlastných mien z relatívne malého územia so svojím vnútorným podmieneným vývojom neraz utvára akýsi onymický text, ktorý sa v istých súvislostiach označuje ako jazyková krajina a jej súčasťou je aj tzv. toponymická krajina (prov. napr. David–Mácha, 2014, s. 33). V onomastických výskumoch tak najmä na pochopenie motivácie vlastného mena a jej adekvátnej interpretácii je neraz nevyhnutné rekonštruovať pôvodnú onymickú situáciu v období vzniku vlastného mena, keďže jej konkrétne aspekty dnes už poznať nemusíme. Okrem historicko-onymickej rekonštrukcie vlastného mena, formálnej a lexikálno-sémantickej analýzy, sprievodnej argumentácie a verifikácie vo forme zohľadnenia mimojazykových skutočností (poznatkov archeológie, histórie a pod.), ako

na to viac ráz upozornil napríklad R. Krajčovič (1990), je preto dôležité brať do úvahy onymický kontext a konkrétnu onymickú situáciu každého vlastného mena (najmä z tej istej onymickej triedy) v konkrétnom prirodzenom regióne. Všeobecnou onymickou situáciou máme pritom na mysli v priestore a čase existujúcu koexistenciu foriem, variantov vlastného mena pri pomenovaní jedného onymického objektu (denotátu) a konkrétnou onymickou situáciou zasa vlastné meno a komunikačnú sféru a okolnosti, v ktorých sa používa (Majtán, 1979, s. 41). Bez tohto aspektu sa v daktorých prípadoch nedá zaobiť ani v prípade adekvátnej rekonštrukcie vlastného mena.

Tento princíp poznania „regionálneho onymického systému“ a regionálnej (či v mnohých prípadoch až lokálnej) mimojazykovej skutočnosti utvára predpoklady na spresnenie jazykovej interpretácie vlastného mena ako jedinečnej entity a zároveň prvku istého onymického systému a takisto na čo najucelenejšiu interpretáciu (rekonštrukciu) jeho onymickej situácie. Vychádzame pritom z poznania, že vlastné mená sú zároveň odrazom akejsi historickej skúsenosti konkrétneho miesta. Prirodzene sa teda ukazuje, že v mikroregiónoch sa sémantické polia jednotlivých onymických slov osobitne vtedy, keď vlastné mená v ňom vznikali v približne tom istom období, často dopĺňajú a umožňujú nám vnímať ich v širších, kontextových súvislostiach. Na pozadí vlastných mien sa tak utvára akoby skrytý text s informáciami nielen o vývine jazyka, o slovnej zásobe pomenovateľov, ale takisto aj o motívoch a okolnostiach vzniku vlastných mien v konkrétnom historickom období. Kultúrna, resp. v širšom chápaní spoločenská hodnota proprií sa tu ukazuje z dvoch pohľadov: jednak z hľadiska jazyka a jeho vývinu a jednak z hľadiska jeho používateľa, resp. jeho meniaceho sa povedomia o vlastnom mene ako dedičstve po svojich predkoch.

Vlastné mená sú súčasť kultúrnej krajiny a kultúrnej tradície, ktorá sa utvárala desaťročia či stáročia. Pri interpretácii lexikálno-sémantickej stránky ojkónym v konkrétnom regióne treba neraz brať do úvahy aj názvy zaniknutých osád v skúmanom regióne a na základe analýzy jazykového materiálu a konkrétnej onymickej situácie sa tak usilovať priniesť adekvátne rekonštrukcie a výklady ojkónym, ktorých lexikálno-sémantická analýza ukázala vzájomnú vecnú, obsahovú a motivačnú súvislosť viacerých vlastných mien (ojkónym) v skúmanom onymickom systéme.

Pri analýze, argumentácii a verifikácii vo výskume ojkonymie konkrétneho regiónu pritom dodržiavame dva významné aspekty — prvý, rešpektujúci prirodzenú súvislosť sídel v rámci vnútornej a mimojazykovými skutočnosťami podmienenej diferencovanosti regiónu; druhý, ktorý reflektuje vývinové hľadisko nielen v osídlení regiónu, ale aj samej ojkonymie.

Vlastné mená osád uchovávajú mená ich zakladateľov, ale i bývalých vlastníkov či význačných členov rodu, v prípade zvonka dosídľovaných regiónov zasa

mená lokátorov, čím poskytujú cenné informácie o závažných dejinných udalostiach mikrosociety a umožňujú dotvoriť príbehy konkrétnych obcí a regiónov. Poskytujú dokladový materiál aj o rôznych historických medzníkoch v dejinách obcí, miest a regiónov, takisto umožňujú rekonštruovať pohľad na spoločenskú hierarchiu súdobej spoločnosti a rekonštruovať vlastnícke či iné právne vzťahy v konkrétnych historických obdobiach. V prípade, že neskôr došlo k zmene názvu obce, takáto zmena umožňuje tieto javy vnímať nielen ako jednorazové akty, ale sledovať a interpretovať ich aj vo vývine, odzrkadľujúcim zasa vývin spoločnosti a jej vzťahov, ale napokon aj v prípade mladších, najčastejšie umelých zásahov umožňuje sledovať mieru a citlivosť týchto zmien, prípadne aj korektnosť neraz umelých zásahov. Ak by sme to chceli vyjadriť metaforicky, mohli by sme povedať, že vlastné mená sa tak stávajú akýmisi kronikami, ako ich nazval R. Krajčovič vo svojej publikácii „Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest“ (2005), teda sú nielen nositeľmi starej lexiky jazyka, ktorá v čase vzniku názvu vyjadrovala istý aktuálny, dnes často už len historický príznak obce a onymizovala sa do podoby konkrétneho vlastného mena, ale sú aj nositeľmi príbehových (dejinných) informácií o spoločenských, právnych či politických pomeroch v období vzniku vlastného mena alebo o významných osobnostiach, hoci len z pohľadu samotnej obce a jej pamäti.

Na uvedenú príbehovosť vlastných mien môžeme uviesť dva príklady. V staršej slovenskej ojkonymii sa podnes zachovalo viacero služobníckych a zamestnaneckých názvov, ktoré odzrkadľujú hospodársko-ekonomické prostredie a zázemie Veľkej Moravy (asi 833–907), ale svoje korene má tento sociálno-hospodársky systém azda ešte v Nitrianskom kniežatstve. Pozorne sa im venoval R. Krajčovič (1965). Identifikoval názvy, ktoré pomenúvali osady dvorníkov (*dvorъnici* — služobníctvo patriace hradnému alebo kniežaciemu dvoru — *Dvorníky*), lovcov a psolovcov (*lovъci a psolovъci* — poľovníci a poľovníci poľujúci pomocou psov — *Lovce, Obsolovce*), voderadov (*voděradi* — upravovatelia vodných tokov — *Voderady*), hrnčiarov (*grnъčari* — výrobcovia hlinených nádob — *Hrnčiarovce*), štitárov (*ščitari* — zhotovovatelia ochrannej zbroje — *Štitáre*), tovarníkov (*tovarъnici* — pôvodne pomocníci pri práci s tovarom — *Tovarníky*), tlmačov (*tlmači* — sprostredkovatelia, tlmočníci — *Tlmače*), vozokanov (*vozokani* — povozníci — *Vozokany*) a mnohých ďalších zamestnaní. Išlo teda o názvy, ktorých vznik motivovala prevažujúca činnosť obyvateľov osady vo vzťahu k veľmožovi, resp. majiteľovi. Tieto ojkonymy vznikali onymizáciou tzv. nomina agentis (činiteľských pomenovaní) so sufixami *-arъ*, *-ačъ*||*-čъ*, *-ъnikъ* (*-ъn-ikъ*), *-ъcbъ* pravdepodobne od 8. storočia (Krajčovič, 1965, s. 205–250). Časť týchto služobností (zamestnaní) postupne zanikla (služby spojené so starostlivosťou o sídlo kniežat'a či iného majiteľa, o brehy riek a priechody cez ne — *voderadi*, o zjazdnosť ciest a prechod povozov — *vozokani*,

s výrobou štítov — *štítári*, o lov zveri do jám — *jamníci* a pod.) a spolu s nimi zanikli aj ich pomenovania, úzko naviazané na vtedajší hospodársky systém krajiny, resp. zabezpečovania základných výrobných a iných hospodárskych potrieb a služieb kniežatstva. R. Krajčovič nachádza takéto obce najmä na území bývalej Bratislavskej a Nitrianskej stolice, teda v staronitrianskom centre vtedajšej štátnej, hospodárskej a spoločenskej správy. Postupujúci proces feudalizácie ohraničil tvorbu služobníckych a zamestnaneckých názvov dvanástym storočím, keď po skonsolidovaní sa uhorského ranofeudálneho štátu tieto názvy už nevznikali, resp. postupne sa začleňovali do starej maďarčiny. Okrem toho, že dokumentujú existenciu starej výrobnej špecializácie (remesiel a služieb), dokumentujú aj sociálne rozvrstvenie a usporiadanie včasnofeudálnej, resp. včanoštedrovekej spoločnosti, zároveň predstavujú jedinečný dokladový materiál o začleňovaní tohto starobyľého hospodárskeho systému Slovanov do ekonomického systému feudalizujúceho sa Uhorska, ale takisto aj o spôsobe a miere jazykovej adaptácie slovanských názvov do starej maďarčiny.

Jedným z mnohých príkladov na dokumentovanie iného typu vzťahov, a to dejinno-spoločenských, môže byť ojkonymum *Červeník* (názov obce v okrese Hlohovec). Spomína sa v Zoborskej listine z roku 1113 (Bin; CDSI. 1, Nr. 69). Pôvodný názov rekonštruoval slavista Ján Stanislav ako **Binovce* a vznikol z dodnes používanej hypokoristickej podoby osobného mena Benedikt — *Benó*. Mladšia podoba názvu *Edeuthbyny* z roku 1294 je ešte priezračnejšie motivovaná vlastníctvom a signalizuje zmenu jej vlastníka, keď obec pomenovanú podľa *Bena* získal do vlastníctva Edeuch, syn komesa Petra (CDSI. 2, Nr. 461). Edeuch bol pravdepodobne jeden z kráľových služobníkov a obec dostal od kráľa do majetku za verné služby a zásluhy azda z bojov proti premyslovským vojskám, ktoré pustošili región. Vzápätí došlo opäť k zmene názvu obce — po výmene majetkov medzi Edeuchom a Abahámom Rufusom (Červeným) roku 1295 sa už spomína ako *Castrum Rufum*, teda *Rufusov* či *Rufov hrad* (lat. *rufus* — hrdzavý, červenavý). Významovo mu zodpovedá aj jeho maďarská, súběžne používaná podoba *Vörösvár* (1317 *Verusvar*, 1375 *Wereswar*), pretože maďarské *vörös* značí to isté, čo latinské *rufus* — ryšavý, hrdzavý, maď. *vár* zasa to isté, čo lat. *castrum* — hrad, hrádok. Názov preto interpretujeme ako *Vörösov hrádok*. Išlo asi o menší opevnený hrádok na rovine, ktorý patril uhorskému veľmožovi z Hlohovca Abrahámovi Rufovi. Rufus (aj Červený, Ryšavý; 1278–1325) bol šľachtic, ktorý sa dôverne poznal s oligarchom Matúšom Čákom Trenčianskym, a spočiatku bol aj v jeho službách. Meno *Rufus* bolo pravdepodobne jeho prídomkom podľa nápadne ryšavej brady. Zaslúžil sa o obranu Bratislavského hradu a za zásluhy od uhorského kráľa Ondreja II. dostal hrady Holič a Branč s prináležiacimi obcami. Matúš Čák pre neskoršie nezhody napokon zabil dvoch bratov Abrahama Rufa a samotnému Rufovi vypálil hrádok v Červeníku (*Vörösvár*)

a ďalšie majetky, no napriek tomu obyvatelia obec Vörösvár obnovili (Hladký, 2010, s. 298–304).

Vývin jazykovej (formálnej) stránky osadných názvov súvisí s vývinom jazyka, no zároveň je výsledkom zložitých a dynamických vzťahov v spoločenskej sfére, takisto výsledkom štátnej (národnej) a národnostnej politiky, ba aj výsledkom jazykovej politiky a prejavom jazykovej kultúry, ako poznamenal M. Majtán (1972, s. 12). Ďalej uviedol, že tie sa obyčajne prejavujú v podobe adaptácie názvu (resp. jeho grafickej, hláskovej, slovotvornej i lexikálnej podoby) z jazyka do jazyka alebo z nárečia do spisovného jazyka, no zároveň vznikajú nové názvy pri zániku tých starších, ktoré sa však ešte v neúradnej sfére a živej komunikácii používajú aj naďalej. Maďarský názov *Vörösvár* zostal ako úradný názov v tejto podobe do roku 1918 a po vzniku Československej republiky (1918) sa do slovenčiny graficky adaptoval ako Verešvár (v prípade pôvodom cudzích názvov sa názvy upravovali do podoby, ktorú reálne mali vo výslovnosti obyvateľov, napr. *Freistadt* — *Frašťák*, dnes *Hlohovec* — pôvodný slovansko-slovenský názov hradu a podhradnej obce — mesta). K zmene svojím pôvodom maďarského názvu obce Verešvár malo prísť po zmene politicko-geografických a spoločenských pomerov r. 1925, keď nižšie štátne inštitúcie adresovali obecnej rade Verešvára prípis, na základe ktorého si mali občania sami vybrať z variantov *Červená* alebo *Červené* (Adamkovič, 2002, s. 20). K premenovaniu napokon došlo až pri hromadnom premenovávaní asi 700 obcí s maďarskými alebo nemeckými názvami na území Slovenska roku 1948 na základe vyhlášky povereníka (ministra) vnútra na *Červeník* (porov. Majtán, 1972, s. 15). Podobných príkladov by sme v slovenskej onymymii našli veľa (maď. *Gimes* > 1920 *Gýmeš* > 1948 *Jelenec*; slov.-nem. *Klembergh* > 1920 *Klembark* > 1948 *Klenov* atď.) a predstavujú len jeden typ úpravy a neskôr aj zmeny pôvodných maďarských alebo nemeckých osadných názvov.

Uvedený príklad s obcou Verešvár sme uviedli zámerne, pretože zreteľne odzrkadľuje aj mladšie a umelé spoločenské zásahy do onymického priestranstva a onymického systému, ktoré so sebou neraz prinášajú ako svoj sprievodný jav závažné zmeny v spoločnosti. Takou zmenou bol aj vznik Československej republiky a s ním prirodzené úsilie o deklarovanie novej jazykovej politiky a zavádzanie slovenského jazyka do všetkých oblastí spoločenského života. Najmä v spoločensky turbulentných obdobiach však môžu byť tieto zásahy v jednotlivostiach nie úplne primerané a poznačené charakterom a ideou spoločenskej zmeny. Evidentné je to práve v onymymii a urbanonymii, keďže takýmito zásahmi neraz došlo k narušeniu kontinuity vlastného mena, resp. aj k jeho odstráneniu z oficiálnej spoločenskej komunikácie. V iných prípadoch došlo v závislosti od miery a spôsobu adaptácie pôvodných názvov k ich čiastočnej desémantizácii (napr. pri zmene osadných názvov motivovaných patrocíniom: *Turčiansky Svätý Martin* > *Martin*, *Svätý Peter* > *Peter*). Platí to však aj v iných prípadoch: uve-

dený návrh z roku 1925 premenovať obec Verešvár na *Červenú* alebo *Červené* vznikol prostým prekladom prvej časti názvu *Vörös-* (červený) a úplne zastrel motiváciu pôvodného ojkonyma s asi 600-ročnou tradíciou, ktorou bolo vlastníctvo obce, resp. hrádku (*Verešov hrad||*Verešov hrádok*).

Do popredia tak vystúpilo ako motivant pomerne príznakové pomenovanie farby, ktoré sa v toponymii najčastejšie vyskytuje v spojitosti so sfarbením pôdy, vody a pod. najmä vzhľadom na železité podložie v lokalite s takýmto názvom. V podstatných črtách možno takto vnímať aj názov, ktorý sa uplatnil v hromadnom premenúvaní obcí v roku 1948 — súčasný úradný názov obce *Červeník* (< adj. *červený* + suf. *-ík*) oproti pôvodnému *Verešvár* < OM. *Vörös* (*Rufus*, *Červený) + *vár* (hrad): *Verešov hrad||*hrádok*. Vo všeobecnosti, rešpektujúc pritom prvotnú onymickú situáciu, kontinuitu vlastného mena, historickú autochtonnosť lokality, teda nositeľa vlastného mena, treba citlivo pristupovať k úprave starších názvov, rešpektujúc pritom jeho pôvodnú onymickú situáciu. Opačným postupom sa znehodnocuje historická pamäť vlastného mena, ale aj historická pamäť jeho nositeľa a takisto aj jeho používateľov. Je teda problematické odpovedať na otázku, do akej miery sa spoločnosť k takémuto vlastnému menu správa ako k spoločenskej hodnote a k hodnote istého spoločenstva, rovnako je problematické odpovedať na otázku, akú kultúrnu a spoločenskú hodnotu má nový názov vo vzťahu k tomu pôvodnému.

Dôležité je pritom to, že kultúrna a spoločenská hodnota vlastného mena má dvojakú povahu: vývinovú — odrážajúcu vývinovú kontinuitu vlastného mena a aj jeho nositeľa (obce, t. j. jej obyvateľov) v historickej retrospektíve či skúsenosti, a aktuálnu — vznikajúcu ako výslednica tohto vzťahu a pamäte miesta.

Dôkazom toho, že takto vnímajú pôvodné vlastné mená aj jeho používatelia, je skutočnosť, že pôvodné ojkonymá aj po ich odstránení z úradnej onymie veľmi dlho úspešne konkurujú tým novým v bežnej živej komunikácii obyvateľov obce alebo regiónu a väčšinou až prirodzená výmena viacerých generácií spôsobí postupné oslabovanie komunikačného rádia pôvodného názvu v prospech toho nového.

Postoj society k vlastným menám ako kultúrnej a spoločenskej hodnote vyjadruje viacero prístupov k nim. Príkladom je napríklad uplatňovanie takýchto vlastných mien v literatúre, napr. v spomienkových, biografických a ďalších textoch, kde sa používajú nie ako anachronizmus, ale majú funkciu onymického historického prezenta — sú nositeľmi sprítomnenia minulosti, návratu k tradíciám a hodnotovej orientácii predkov, k objavovaniu ich individuálnych a skupinových životných príbehov a osudov a potvrdenia osobnej integrity s týmto prostredím, jeho dejinami i hodnotami. Aj preto sa takýto dnes už historický názov môže využívať ako súčasť neúradného živého názvu, resp. môže sa stať motivantom rôznych ďalších reprezentantov týchto hodnôt, najčastejšie chrématonym, manifestujúcich signifikantnosť tohto vzťahu:

- Verešvár* — pretrvávajúci názov obce v živej komunikácii (*Verešvár*),
- pretrvávajúce obyvateľské mená (*Verešvaran*, *Verešvaranka*, *Verešvanča*),
  - názov obecnej hymny a jej textová výstavba (*Verešvárska hymna*),
  - názvy folklórnych súborov (*Verešvaran*, *Verešvaranka*, *Verešvaranček*),
  - názvy umeleckých podujatí (festival *Verešvárske slávnosti* popri oficiálnom názve *Červeník*, (*Slávnosti spevu, hudby a tanca*),
  - názvy umeleckých produktov (*Verešvárska svadba* — hudobno-dramatické pásmo z r. 1964, *Verešvárska zvonica* — *to je moja muzika* — hudobno-slovný program Artpódia pri Zvonici 2011),
  - názvy stavieb (*Verešvárska zvonica*),
  - názvy filmov (*Verešvárska zvonica*),
  - názvy spolkov a združení (*Verešvárska Baňa*),
  - názvy pretekov a súťaží (*Verešvársky pstruh*, *Verešvársky kotlík*).

Prirodzene, uvedomenie si tejto hodnoty vlastného mena je živšie v spoločnosti, ktoré ho používa na svoje identifikovanie, a teda je živé najmä v polouradnej alebo neoficiálnej sfére, no do úvahy by sa mala táto vzťahovitosť brať aj v prípade uplatňovania externých normotvorných činiteľov, teda pri usmerňovanom tvorení štandardizovaných vlastných mien ako jednej z úloh jazykovej politiky v onomastike (porov. Blanár, 1996, s. 187–192), ako to napríklad vidieť v prípade inej obce s identickým pôvodným názvom — s pôvodným *Verešvárom* v okrese Zlaté Moravce. Hoci ide o malú obec, ktorá bola v rokoch 1975–1990 zlúčená s obcami Malé a Veľké Vozakany do Nových Vozokian (Majtán, 1998, s. 37), jej názov bol r. 1948 zmenený na *Červený Hrádok* prekladom z maďarčiny, no zachováva pôvodnú onymickú situáciu vlastného mena: *Vörösvár*, *Verešvár* < apel. *vörös* (červený), + *vár* (hrad): adj. *červený* + *hrádok* (historický príznak) a túto úpravu možno pokladať za vhodnejšiu ako úpravu názvu Verešvár na Červeník. Ako sme naznačili v predchádzajúcom texte, prijatie nového názvu a stotožnenie sa s ním býva dlhodobý proces práve preto, že k novému názvu používateľ nemá žiadny vzťah, zdá sa mu cudzí, nerešpektujúci ontologickú zviazanosť miesta, názvu a jeho používateľov — teda obyvateľov, používateľov tohto miesta. Z antropologického pohľadu tu ide vlastne o uplatnenie bachelardovského chápania rodného domu: ak je človek určitým spôsobom vzdialený od tohto miesta, prostredia istoty a pokoja, väčšinou je zneistený až sklúčený z odlúčenosti od neho. A zasa naopak, „dom“ (obec, mesto, región a pod.) sa stáva jednou z najväčších hybných síl splývania ľudských myšlienok, spomienok a snov (Bachelard, 1990, s. 43). A práve tento nepokoj, kontrapozícia vyplývajúca zo stretu obidvoch pocitov, sa pomerne vý-

razne zúčastňuje na formovaní vzťahu k novému názvu a zároveň na upevnení kultúrnej a spoločenskej hodnoty pôvodného názvu.

ZÁVER

Na kultúrnu, resp. v širšom chápaní spoločenskú hodnotu proprií môžeme nazerať z dvoch pohľadov: jednak z hľadiska jazyka a jeho vývinu a jednak z hľadiska jeho používateľa, resp. jeho meniaceho sa povedomia o vlastnom mene ako dedičstve po svojich predkoch a o skúsenosti rodu aj individua žijúceho na tomto mieste. Vlastné mená sú súčasť kultúrnej krajiny a kultúrnej tradície, ktorá sa utvárala desaťročia či stáročia a ktorá sa pretvára aj naďalej. Vlastné meno, integrujúce v sebe špecifickú jazykovú aj mimojazykovú stránku či charakteristiku, treba zavše chápať aj ako psycholingvistický a sociolingvistický prvok. Jeho vznik a fungovanie je viazané na istý onymický priestor, ale aj na jeho používateľov. Spoločenstvo si uvedomuje jeho osobitosť, špecifickosť, individuálnosť a neprenosnosť a tieto kvality potvrdzuje ich rešpektovaním, fixovaním, resp. uchovávaním a poukazovaním na svoju spätosť s ním, čo je základ utvárania si vzťahu k vlastnému menu a k svojej identite i integrite, čím vlastné meno postupne nadobúda kvality kultúrnej, resp. v širšom zmysle spoločenskej hodnoty. Tá sa prirodzene vníma ako súčasť tradície, kultúrneho, ale aj ľudsky univerzálnejšieho dedičstva. Vlastné meno tak okrem jeho jazykovej (formálnej) stránky zastupuje aj spojenie človeka s miestom, na ktorom žije, a je aj vyjadrením tohto vzťahu (napríklad v podobe obyvateľského mena), čím predstavuje osobitý antropologický fenomén.

LITERATÚRA

- Adamkovič, A. (2002). Červeník. Trnava: [bez vyd].
- Bachelard, G. (1990). Poetika priestoru. Prel. M. Bartko. Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Blánár, V. (1996). Teória vlastného mena. Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii. Bratislava: Veda.
- CDSI. — Marsina, R. (red.). (1971). Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. T. I.: 805–1235. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Marsina, R. (red.) (1971). Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus II.: 1235–1260. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- David, J. (red.). (2016). Toponyma: kultúrní dedičtvi a pamäť miest. Ostrava: Ostravská univerzita.
- David, J.–Mácha, P. (2014). Názvy miest: pamäť, identita, kultúrní dedičtvi. Brno–Ostrava: Host–Ostravská univerzita.
- Hladký, J. (2010). Onomasticko-historické kontexty lokality Stará dedina. Slovenská reč, 4–5, s. 298–304.

- Krajčovič, R. (1965). Z historickej typológie služobníckych osadných názvov v Podunajsku. In: P. Ratkoš (red.), O počiatkoch slovenských dejín: Zborník materiálov z konferencie o počiatkoch feudalizmu na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 205–250.
- Krajčovič, R. (1990). Z regionálneho výskumu slovenskej ojkonymickej lexiky. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. *Philologica*, 38, s. 42–58.
- Krajčovič, R. (2005). Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest. Bratislava: Literárne a informačné centrum.
- Krško, J. (2001). Terénne názvy z Muránskej doliny. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.
- Majtán, M. (1972). Názvy obcí Slovenskej republiky za ostatných dvesto rokov. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Majtán, M. (1979). Toponymum a onymická situácia. *Jazykovedný časopis*, s. 40–42.
- Majtán, M. (1996). Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda.
- Majtán, M. (1998). Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773–1997. Bratislava: Veda.
- Stanislav, J. (1999). Slovenský juh v stredoveku, I. Bratislava: Národné literárne centrum.
- Stanislav, J. (2004). Slovenský juh v stredoveku, II. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- Varsík, B. (1984). Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku. Bratislava: Veda.

SUMMARY

THE SOCIAL VALUE OF PROPER NAMES

Proper names are a relatively stable part of the cultural landscape and cultural traditions that were shaped for decades and centuries. They reflect cultural and social development, the development of spiritual culture, ethnic conditions and relations, language and dialects. This study addresses proper names as psycholinguistic and sociolinguistic elements whose formation and behavior are connected to the onymic space as well as its users. The author presents some circumstances affecting the common cultural values of proper names from the developmental aspect. The cultural and historical value of proper names is evaluated in relation to the objects motivating the names, and their significance to the name-givers. The language competencies of the society, and the modus operandi of proper names are also taken into account in the evaluation. Such values are reflected even in the current use of proper names and the relations of the community to them. The proper name represents the human connection to the place where an individual lives, it is an expression of this relationship and thus presents a peculiar anthropological phenomenon. It is important from the bottom-up perspective of users of the proper name within a regional onymic system. This study addresses the types of changes in oikonyms influenced by political and social changes and their impact on the social value of a proper name, its functions, motivational and communication potential of unofficial historical names. The author understands the proper name as part of tradition, culture and universal human heritage.

Key words: proper name, onomastic, company, cultural and social relations